

שופטים ושמואל – תגובה לתגובת הרב יעקב מדן

מפורסמת בגיליון זה

שעבוד לעמים זרים

כל קורא בתנ"ך, שאינו משועבד לדעה קדומה, מבחין היטב באווירת השעבוד לעמים זרים השזורה בכל פרקי ספר שופטים לעומת פרקי שמואל שבו מולכים שאול ודוד ובו "מככבים" שרי צבאות ישראל אבנר בן נר ויואב בן צרויה.

וכדי להוציא מהדעה שהביע הרב מדן ערך לנו המקרא סיכום כוללני כמבוא לתקופת השופטים: "ויהי אף ה' בישראל ויתנם ביד ששים ויששו אותם וימכרם ביד אויביהם מסביב ולא יכלו עוד לעמד לפני אויביהם. בכל אשר יצאו יד ה' היתה בס לרעה... ויקם ה' שפטים וישועים מיד שסיהם. וגם אל שפטיהם לא שמעו... והיה במות השופט ישבו והשחיתו מאבותם..." (שופטים, ב', יד-ט). האם תואמים הדברים למשנתו של הרב מדן כי "בתקופת השופטים לא ידוע לנו על שעבוד נוסף מלבד מס עובד שהטילו על ישראל או גזירות כלכליות אחרות"? האם פסוקים אלו עולים בקנה אחד עם קביעתו המרגיעה ש"מדובר בעיקר על עמים חיצוניים שפרשו חסותם(!) על ארץ ישראל, ותו לא". ותו לא? הביא הרב מדן פסוקים מספר שמואל א': "ותשבנה הערים אשר לקחו פלשתים מאת ישראל" (ז', יד); "ויראו אנשי ישראל... כי מתו שאול ובניו ויעזבו את הערים וינסו ויבאו פלשתים וישבו בהן" (ל"א, ז), ובדמיונו הוא רואה מחזה נורא של "שיירות אלפי פליטים, ואולי רבבות, חסרי בית ואמצעי מחיה" כתמונה אופיינית לאחיזתנו בארץ "כאורח במלון" ו"בסימן שאלה" (מגדים א, עמ' 44).

ומדוע אין הוא רואה אותם מחזות למקרא פסוקי ספר שופטים: "ויחזק ה' את עגלון מלך מואב... ויאסף אליו את בני עמון ועמלק וילך ויד את ישראל ויירשו את עיר התמרים. ויעבדו בני ישראל את עגלון מלך מואב שמונה עשרה שנה ויזעקו בני ישראל אל ה'" (ג', יב-יד); פסוקו של סיסרא – "והוא לחץ את בני ישראל בחזקה עשרים שנה" (ד', ב); ולהלן – "מפני מדין עשו להם בני ישראל את המנהרות אשר בהרים ואת המערות ואת המצדות" (ו', ב) – האם אלו אינם טרגיים דיים מפני שאינם תואמים את התפיסה המעוגלת של המחבר (שלדעתי היא מאולצת)?

משכן ושכינה

ומכאן למצב הרוחני. בצד טענתי אודות הופעה "שבטית" בספר שופטים לעומת "בני ישראל" בספר שמואל, שלא זכתה למענה מפי הרב מדן, העליתי כטענה את היעלמות המשכן ושילה מספר שופטים ו"ניפילתנו" היישר לתוכו בפתיחת ספר שמואל.

תשובתו של הרב מדן היא, כי לדעת פרשנים "בית אל המופיעה במלחמה" (שופטים, כ', כו; כ"א, ב) מזהה כשילה, וכי פרשת עלי ובניו המתרחשת במשכן שילה שייכת בעצם לתקופת השופטים. ואנוכי אומר – אדרבה וכלפי לייא! מדוע אפוא לא נזכרת שילה בשמה המפורש? והמשכן אייהו? והכוהנים? ומדוע שמואל שכתב ספרו וספר שופטים (בבא בתרא, יד, ע"ב) "חתך" את תקופת השופטים והעביר את מעשי אלקנה וחנה, עלי ובניו לספר שמואל? האין זו ראייה ברורה לטענתנו כי בתקופת השופטים אין מרכז (כי אין עם אלא שבטים) ואין משכן; וברגע ששופט כלשהו מכהן במקדש, בשילה, ומישהו מארגן עלייה לרגל – מיד דף חדש נפתח בתולדות ישראל וספר חדש נוסף לכתבי הקודש. ובספר זה, בפרקי שמואל, מוצאים אנו עולי רגלים ו"נשים צבאות פתח אהל מועד" (ב', כב), וכוהנים בשפע, וארון ברית ה',

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

ושאלה באורים ותומים, וציץ ולחם הפנים, וכיבוש ירושלים, והעלאת ארון ברית ה' לעיר דוד, ורכישת גורן ארונה להר הבית, ושמואל ודוד יושבים "בניית ברמה" (שמו"א, י"ט), ופירשו חז"ל (זבחים, נד, ע"ב): "ישבו ברמה ועסקו בניו של עולם"; וברש"י: "למצוא מקום לבית המקדש מן התורה". ומגילה מסר לו שמואל לדוד באותו מפגש "וכתוב בה תבנית בית המקדש שמסרה הקב"ה למשה, ומשה ליהושע, ויהושע לזקנים, וזקנים לשמואל, ושמואל מסרה לדוד" (ירושלמי, מגילה, א, א, ובפירוש על הירושלמי שם).

מנהיגותו של עלי

הרב מדן חולק על דימויו של עלי המצטייר בעיני כפסיבי וכיושב מנגד, ולדידיה עדיפא ליה לראותו – וכן את שמואל – כמרכז סמכויות, והם "משמשים כשופטים, כמנהיגים מעין מלכים, נביאים וכוהנים גדולים, ראשי רשות המקדש".

איני מכיר בתיאוריה המקובלת על הרב מדן בדבר "ראש רשות המקדש", וחוששני שנעשה כאן ניסיון להחיל את הקונצפציה על ראשם של עלי ושל שמואל.

הרב מדן מרומם את אישיותו של עלי ומייחס לו תקיפות סמכותית, והא ראייה... שהרי מכה והקפיד כנגד חנה, "ונראה שרק בבניו לא מכה". וביאור זה נראה בעיני כמלאכותי, כנטול אסמכתא ואינו תואם את העולה מן הכתובים לאישיותו.

כל הופעתו של עלי ישובה, ישובה למדי, פסיבית לחלוטין. בהופעתו הבכורה בתנ"ך הוא "ישב על הכסא על מזוזת היכל ה'" (שמו"א, א' ט) ובפזזה זו נשאר עד מותו "ויפל מעל הכסא אחרנית" (שם, ד' יח). מה בא תיאור זה ללמדנו אם לא פסיביות? (בכך מצטרף הוא לגלריית השופטים ה"יושבים" ושקועים בנחלתם. ראה שופטים, ח' כט; י' א; רות, ד' א).

באשר ל"כהונתו" של שמואל, וכן למעמד הנבואה בספרי שופטים ושמואל – נראה לעני"ד שאין אלו אלא אסוציאציות קלושות, ואשאיר זאת לשיפוטו של המעיין.

מגדים ג (סיוון תשמ"ז)